
МАКРОПРОЕКТОТ МАКЕДОНСКА НАУЧНА И СТРУЧНА ТЕРМИНОЛОГИЈА – ТЕКОВНА СОСТОЈБА И ИДНИ АКТИВНОСТИ

Николче МИЦКОСКИ

ORCID 0000-0003-4929-0507

DOI 10.51587/2522-980X-2020-004-55-61

Во овој труд се дава преглед на историјатот и тековната состојба на макропроектот *Македонска научна и стручна терминологија* – најстариот проект во Македонската академија на науките и уметностите. 50-годишниот јубилеј што го слави макропроектот треба да означи премин на активностите на макропроектот во нова етапа, а тоа е етапата на електронска лексикографија. Во оваа етапа, со примена на корпусната лингвистика ќе се создаваат термилошки бази на податоци во електронска форма што ќе бидат достапни за корисниците на интернет. Како појдовна точка треба да се земат специјализираните корпуси, кои ќе им бидат многу корисни на термилозите за да се определат најсоодветните термини што треба да се обработат во термилошките речници од определена област. *Клучни зборови:* македонски јазик, терминологија, електронска лексикографија, термилошки бази на податоци.

MACEDONIAN SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL TERMINOLOGY MACRO PROJECT – CURRENT SITUATION AND FUTURE ACTIVITIES

Nikolche MICKOSKI

This paper provides an overview of the *Macedonian scientific and professional terminology* macro project – the oldest project of the Macedonian Academy of Sciences and Arts. The 50th anniversary of the macro project should mark the shift of the project's activities towards electronic lexicography. In this stage, corpus linguistics will be used for drafting electronic terminological databases that will be available online for the users. Specialized corpora should be the starting point and they will be very useful to the terminologists for determining the most suitable terms that should be included in terminological dictionaries of a given domain. Macedonian language, terminology, electronic lexicography, terminological databases

Македонска научна и стручна терминологија е најстариот проект на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ). Овој макропроект е предложен од академик Блаже Конески и тој е првиот негов раководител. *Македонска научна и стручна терминологија* е дел од долгогодишната програма на Академијата уште во 1968 година и претставува макропроект од посебно значење за МАНУ. Раководители на проектот биле акад. Блаже Конески (од 1968 до 1993 година), акад. Божидар Видоески (од 1994 до 1998 година), акад. Петар Хр. Илиевски (од 1999 до 2010 година) и акад. Витомир Митевски (од 2010 година). Преглед на историјатот на макропроектот е даден во статијата *Македонската стручна и научна терминологија, достигнувања, состојби, перспективи* (Митевски 2015, 19-31).

Во рамките на макропроектот *Македонска научна и стручна терминологија* досега се објавени 113 термилошки билтени и четири термилошки речници, со печатени материјали од разни области, на илјадници страници и со десетици илјади термини, како и со соодветни регистри на повеќе јазици. Подолу е даден преглед на термилошките изданија по научно-истражувачки подрачја, полиња и области според Меѓународната франска-тиева класификација (Класификација 2010).

На природно-математичките науки им се посветени вкупно 22 изданија и тоа:

- физика 6, хемија 5, биологија 5, математика 4, географија 1, геологија и минералологија 1.

Од областа на техничко-технолошките науки се објавени 30 изданија и тоа:

- геодезија 8, електротехника 5, машинство 4, градежништво 4, графичко инженерство 3, материјали 2, електромашинство 1, електроника и автоматика 1, архитектура, урбанизам и планирање 1, металургија 1.

Од областа на медицинските науки и здравството се објавени 29 изданија и тоа:

- фундаментални медицински науки 16, општа хирургија 11, фармација 1, јавно здравство и здравствена заштита 1.

На биотехничките науки им се посветени вкупно 7 изданија и тоа:

- наука за земјиштето и хидрологија 2, растително производство 2, заштита на растенијата 1, овоштарство 1, преработка на дрво 1.

Од областа на општествените науки се објавени 18 изданија и тоа:

- економски науки 9, психологија 3, правни науки 2, демографија 1, социологија 1, статистика 1, безбедност 1.

На хуманистичките науки им се посветени вкупно 6 изданија и тоа:

- ликовна уметност 2, наука за јазикот (лингвистика) 1, етнологија и етногенеза 1, филозофија 1, теологија 1.

За да се координира и да се помогне активноста на телата што ќе работат на терминологијата од разни области, како и да иницира создавање стручни термилошки комисији, во МАНУ бил формиран Одбор за македонска терминологија кој бил составен од 18 члена и чија задача била да раководи со целиот процес на создавање терминологија.

Првиот билтен на Одборот за изработување на македонска терминологија започнува со следниов пасус:

"Установувањето на научната и стручната терминологија во различните области се јавува денеска како императивна потреба на современиот свет, затоа што од тоа зависи ефикасното комуницирање во научната работа, како и ефикасното пренесување на знаењата во педагошкиот процес. Освен тоа, тука се пројавува еден фактор што има специфично значење за националната култура не една средина и посебно за нејзиниот јазик. Поради тоа со работата врз терминологијата се зафаќале најчесто највисоките научни институции, како што се академиите" (Билтен 1971, 1).

Како што се забележува во Билтенот на Одборот за изработување на македонска терминологија (Билтен 1971, 3):

"Новите термини никнуваат најчесто неплански, тогаш кога првпат ќе се јави потреба некој автор во една јазична средина да го означи поимот за кој во таа средина дотогаш не се знаело".

А Вилијам Вивел (Whewell 1847, I) вели дека

"(...) кога нашето знаење ќе стане совршено прецизно и целосно интелектуално, потребен ни е јазик кој исто така ќе биде прецизен и интелектуален; кој ќе ги исклучи неодреденото и нејасното (...) во кој секој термин ќе пренесува значење што е цврсто фиксирано и ригорозно ограничено. Таквиот јазик на науката настанува преку користење технички термини".

Јазикот на науката што настанува преку користење технички термини е специјализираната терминологија од потесни терминологички области. Во првото издание на *Билтенот на Одборот за изработување на македонска терминологија* (Билтен 1971, 3) се наведува дека

"(...) науката не може да се усовршува без усовршувањето на јазикот, како што ни јазикот не може да се усовршува без усовршувањето на науката и дека колку и да се достоверни фактите, колку и да се правилни претпоставките што произлегуваат од нив, тие ќе предизвикуваат само погрешен впечаток ако немаме точни изрази за нивното предавање".

Членовите на лингвистичката комисија од Одборот за изработка на македонската терминологија биле свесни за фактот дека за да се создаде терминологија со користење на корпусна лингвистика, треба да се направи репрезентативен корпус и затоа, во Билтенот на Одборот за изработување на македонска терминологија (Билтен 1971, 5) предложиле, во првата фаза, дека

"Екскерпирањето треба да се врши од репрезентативните дела на дадена научна област или струка, а тоа се во прв ред стандардните учебници и прирачници што ја опфаќаат целокупната област или нејзините позначајни делови, потоа постојната стручна литература, разни предавања, реферати, расправи, стручни статии и сл."

Овој нивни став се совпаѓа со ставот на Самјуел Џонсон, таткото на Речникот на англискиот јазик, кој при изготвувањето на Планот за речникот на англискиот јазик предвидел дека изборот на делата во корпусот треба да се води според премисата дека

"Главната намера е да се заштити чистотата и да се потврди значењето на англискиот идиом" (Johnson 1747, 2).

Сепак, со ова мислење не се согласуваат многу лингвисти кои сметаат дека целата смисла на користење на корпуси е да се избегне претходно одредување на податоците и избор на текстови бидејќи биле одобрени на некаков начин (Kilgarriff, Rundell & Uí Dhonnchadha 2007, 131). Истото го потврдува и Леонард Блумфилд кој вели дека

"тој [лингвистичкиот набљудувач] треба да ја регистрира секоја форма што ќе ја најде и (...) пред сè, не смее да ги избира или да ги искривува фактите според своите ставови за тоа што треба да зборуваат говорителите" (Bloomfield 1933, 37-38).

Затоа, покрај сите репрезентативни дела што се набројани погоре, во корпусот треба да бидат вклучени и материјали што не се научни, но од кои може да се добијат информации како говорителите комуницираат во дадената област. Тука спаѓаат закони, подзаконски акти, стратегии, статии од весници, списанија, објави на веб-портали, па дури и објави на интернет-форуми и социјални мрежи.

Сепак, и покрај свесноста за потребата од создавањето репрезентативен корпус на македонскиот јазик, до денес таков корпус не постои. Затоа, авторите на термилошките билтени и речниците се лишени од можноста да ја користат корпусната лингвистика како основа за избор на релевантните термини што треба да се дефинираат. Тие не создаваат корпуси за да може да ги добијат податоците за лексичката застапеност на термините во корпусот и да проверат кои термини најчесто се користат за да бидат дефинирани. Наместо објективните информации што би ги добиле со анализата на релевантниот корпус, авторите низ годините се водат од релативно субјективни критериуми, односно од сопствената проценка за важноста и релевантноста на термините. Тие не можат да идентификуваат и да проверат дали се среќаваат други термини што означуваат одреден концепт. Исто така, не можат да ја поткрепат релевантноста на предложените термини со податоци за честотата на тие термини во секојдневниот живот.

50-годишниот јубилеј што го слави макропроектот *Македонска научна и стручна терминологија* треба да означи премин на активностите на макропроектот во нова етапа, а тоа е етапата на електронска терминологија, односно електронска лексикографија. Во оваа етапа, со примена на корпусната лингвистика ќе се создаваат термилошки бази на податоци во електронска форма што ќе бидат достапни за корисниците на интернет.

Преку користењето на корпусната лингвистика, може да се добијат порелевантни податоци за избор на соодветни термини што треба да се обработат. Меѓу научниците постои прифатено мислење дека корпусот

претставува збирка на (1) читливи за машини (2) автентични текстови (вклучувајќи и транскрипти од говори) кој е (3) создаден за да биде (4) претставник на одреден јазик или дијалект (McEnergy, Xiao & Tono 2006, 5). Корпусната лингвистика нуди квантитативна и квалитативна перспектива на текстуалните податоци, преку пресметување на лексичката честота односно фреквентност на среќавање и мерење на статистичката важност, а ги претставува податоците на таков начин на кој истражувачот може да ги анализира индивидуалните среќавања на одредени зборови, квалитативно да ги истражи контекстите во кои тие се среќаваат како колокации, да ги опише забележителните обрасци на среќавање и да ги идентификува функциите во дискурсите (Mautner 2009, 123). Сепак, за да може да ги користат новите технологии од областа на корпусната лингвистика, терминологите мора да имаат соодветни вештини за да ги анализираат податоците што може да ги обезбедат корпусите. Исто така, мора да се напомене дека

"добриот терминолог ќе знае како и кога да ги користи сите функции што ги нуди алатката за анализа на корпусот, а ќе биде свесен и за нивните предности и недостатоци" (Kosem 2016, 80).

Во Македонската академија на науките и уметностите веќе се вршат подготвителни активности за создавање на специјализирани корпуси кои ќе бидат составени од релевантни изданија од определена термиолошка област. На тој начин делумно ќе се следат и препораките на Одборот за македонска терминологија кои првата фаза, ексцерпирање на термините ја замислиле како

"ексцерпирање (вадење, извлекување) на сите поважни термини што постојат во дадена област е цел тие да се соберат и прецизно да се опишат. Така ќе се направат списоци на постојните термини".

Одборот за македонска терминологија предвидел дека треба да се користат "репрезентативните дела на дадена научна област или струка" (Билтен 1971, 5), но како што е објаснето погоре, покрај нив, во корпусот треба да бидат вклучени и материјали што не се научни, но од кои може да се добијат информации како говорителите комуницираат во дадената област.

Специјализираните корпуси ќе им бидат многу корисни на терминологите за да се определат најсоодветните термини што треба да се обработат во термиолошките речници од определена област. Исто така, информациите што ги овозможуваат специјализираните корпуси ќе овозможат подетална и поцелосна обработка на термините со упатување на изворите на дефинициите и текстовите во кои се среќаваат

термините. Така корисниците ќе знаат каде можат да го погледнат поширокиот контекст во којшто се среќаваат термините и каде можат да добијат повеќе информации за концептот што го опишува терминот. Со специјализираните корпуси за создавање терминологија заснована врз анализа на конкретни текстови, терминолошките речници што се подготвуваат во рамките на Лексикографскиот центар при МАНУ ќе добијат уште поголем кредибилитет и издржаност и ќе служат како основен патоказ за стручна терминологија што треба да се почитува при пишувањето и преведувањето стручни текстови на македонски јазик.

Класификација на научно-истражувачките подрачја, полиња и области според меѓународната фраскатијева класификација (2010), Службен весник на Република Македонија, бр. 103, 49-93.

Билтен на Одборот за изработување на македонска терминологија (1971), МАНУ, Скопје, 1/1-2.

Митевски, В. (2015), Македонската апстрактна терминологија и нејзиното наследство, Матица македонска, Скопје.

Bloomfield, L. (1933), *Language*, George Allen & Unwin Ltd., London.

Johnson, S. (1747), *The plan of a dictionary of the English language; addressed to the Right Honourable Philip Dormer, earl of Chesterfield*, Printed for J. and P. Knapton [etc.], London. URL: <https://www.loc.gov/item/11007677/>.

Kilgariff, A., Rundell, M. & Uí Dhonnchadha, E. (2007), "Efficient Corpus Development for Lexicography: Building the New Corpus for Ireland", *Language Resources and Evaluation*, 40(2), 127-152.

Kosem, I. (2016), *Interrogating a Corpus in The Oxford Handbook of Lexicography*, Oxford University Press, Oxford.

Mautner, G. (2009), "Checks and balances: how corpus linguistics can contribute to CDA", Wodak, R. & Meyer, M. (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*, Sage, London, 122-144.

McEnery, T., Xiao, R. & Tono, Yu. (2006), *Corpus-Based Language Studies: An Advanced Resource Book*, Routledge, New York.

Whewell, W. (1847), *The Philosophy of the Inductive Sciences Founded Upon Their History*, 2 [repr. 1967], Johnson Reprint Corp, New York.